

Pedagogika II

Letní semestr

Akademický rok 2014/15

Vyučující: Pavla Zieleniecová
pavla.zieleniecova@mff.cuni.cz

Konzultace: středa 14.30 – 15.30; dobré je domluvit se předem mailem
Výuka: středa 16.30 – 18.00

Informace a podklady k výuce:
<http://kdf.mff.cuni.cz/vyuka/pedagogika/>

- 1) Úvod do letního semestru.
- 2) Téma: Obsah vzdělávání

Obsah semináře:

1) Úvod do semestru

2) Obsah vzdělávání

- Obsah vzdělávání: vymezení pojmu
- Jak vzniká obsah vzdělávání: čím je určován a jaké jsou jeho zdroje; didaktická transformace
- Učivo; základní (klíčové) učivo
- Kurikulum: vymezení pojmu; plánované, realizované a dosažené kurikulum, skryté kurikulum
- Materiální a formální vzdělávání
- Všeobecné a odborné vzdělávání

Sylabus

Pedagogika II – letní semestr

- **4. Obsah vzdělávání**
Kultura, věda, technika, umění jako zdroj vzdělávacích obsahů. Didaktická transformace a její úrovně. Obsah vzdělávání, kurikulum, učivo. Materiální a formální vzdělávání, všeobecné a odborné vzdělávání. Snahy o modernizaci vzdělávacích obsahů: strukturalismus, exemplární přístup, základní učivo. Integrace předmětů, integrace přírodovědného vzdělávání. Koncept gramotnosti; matematická, přírodovědná, informační, funkční, finanční gramotnost. Základní školské dokumenty vymezující obsah vzdělávání. Učební plán, učební osnovy, nástup školské reformy a přechod k dvoustupňovému kurikulu. Rámcové vzdělávací programy, školní vzdělávací programy. Standardy vzdělávání. Učebnice, metodické příručky, další literatura pro žáky a učitele rozvíjející vzdělávací obsah a podporující práci učitele a žáka s ním.
- **5. Vyučovací metody a organizační formy**
„Neuvědomělý“ metodický přístup učitele: intuice a nápodoba. Vyučovací metody a organizační formy výuky a jejich rámcová klasifikace. Aktivizující metody a jejich zavádění do výuky. Strategie řešení problémů, problémové vyučování, projektová výuka, kooperativní výuka, heuristická metoda, diskuse, týmové vyučování, případová metoda, inscenační metoda. Didaktické hry a soutěže. Vyučovací hodina, její typy a fáze. Frontální, skupinová a individuální výuka. Diferenciace a individualizace ve vyučování. Otevřené vyučování. Konstruktivistický přístup. Vliv nových technologií: distanční výuka, multimediální prostředky.
- **6. Vzdělávací soustava**
Vzdělávací soustava v ČR, školy a školská zařízení. Základní legislativní dokumenty. Řízení škol a odpovědnost. Financování škol. Domácí vzdělávání, alternativní školy — příklady a charakteristika. Autonomie škol. Současné tendence vývoje vzdělávací soustavy v ČR. Vzdělávací soustava ve vybrané zemi. Kvalita vzdělávání, její indikátory. Efektivita vzdělávání. Pedagogická evaluace – na úrovni žáka, školy, vzdělávacího systému. ČŠI a hodnocení škol. Vlastní hodnocení školy. Mezinárodní výzkumy vzdělávání.

Časový plán LS

Termín	Téma
18.02. 2015	Úvod do letního semestru. Téma: Obsah vzdělávání
25.2.2015	Obsah vzdělávání
4.3.2015	Obsah vzdělávání
11.3.2015	Obsah vzdělávání
18.3.2015	Metody a organizační formy výuky
25.3.2015	Metody a organizační formy výuky
1.4.2015	Metody a organizační formy výuky
8.4.2015	Metody a organizační formy výuky
15.4.2015	Metody a organizační formy výuky
22.4.2015	Metody a organizační formy výuky
29. 4. 2015	Metody a organizační formy výuky
6.5. 2015	Vzdělávací soustava
13.5.2015	Vzdělávací soustava
20.5.2015	Vzdělávací soustava. Závěr semestru

Červeně vyznačené termíny: Pedagogická praxe – výuka pedagogiky se nekoná. Na webu jsou vyvěšeny studijní podklady k plánovaným tématům, v době výuky se k těmto tématům konají individuální konzultace.

Podmínky absolvování předmětu

Letní semestr: 2/0 Z

Zápočet:

- 1) **Účast ve výuce** min. $\frac{3}{4}$ (=8 z 10)
- 2) **Seminární práce** na zvolené téma (vlastní volba nebo možnost zvolit ze seznamu témat) v rozsahu 5 normostran (5x1800 znaků = 9000 znaků včetně mezer)

Individuální podmínky absolvování předmětu

- Tyto podmínky platí pro studenty, kteří studují v jiné než prezenční formě studia a nemohou ze závažných důvodů splnit podmínku účasti ve výuce jako studenti prezenčního studia (min. $\frac{3}{4}$ termínů výuky v semestru). Ta část povinné účasti, kterou student nemůže splnit, bude nahrazena úkolem zadaným v rámci individuální domluvy s vyučující.
- Studenti, kteří aspirují na individuální podmínky, jsou povinni se nejpozději do 14 dnů od začátku výuky v semestru ohlásit vyučující (mailem nebo osobně v konzultačních hodinách), která s nimi sjedná individuální dohodu o podmínkách získání zápočtu.
- Dohoda bude v souladu s následujícími obecnými podmínkami pro získání zápočtu: <http://kdf.mff.cuni.cz/vyuka/pedagogika/zapocety.php>, odkaz na text „Individuální podmínky udělení zápočtu pro studenty jiné než prezenční formy studia“ jsou na posledním řádku stránky

Základní studijní literatura

Monografie:

- Kalhous , Z., Obst, O. a kol.: Školní didaktika. Portál, Praha 2004, 2009
- Kolář, Z., Vališová, A.: Analýza vyučování. Grada, Praha 2009
- Maňák, J., Švec, V.: Výukové metody. Paido, Brno 1998
- Petty, G.: Moderní vyučování. Portál, Praha 1996
- Průcha, J.: Moderní pedagogika. Portál, Praha 2005 (4. vyd.)
- Švec, V.: Pedagogické znalosti učitele. Aspi, Praha 2005
- Vališová, A., Kasíková, H. (eds.): Pedagogika pro učitele. Grada, Praha 2011 (2. vyd.)

(V těchto publikacích kapitoly odpovídající tématům podle sylabu.)

Dokumenty:

- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. VÚP v Praze, 2007. Též na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy> (kap. 1 – 4, 5.2 nebo 5.3.1 nebo 5.8, orientačně kap. 6 – 10).
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Např. na <http://www.msmt.cz/file/19743> (orientačně).

Témata seminárních prací

Volba tématu: vlastní návrh studenta - zadání po konzultaci s vyučující, nebo výběr z následujících témat:

- Cíle vzdělávání v matematice (fyzice, informatice, deskriptivní geometrii)
- Pojem gramotnosti; matematická (přírodovědná, finanční) gramotnost
- Standardy vzdělávání
- Postoje žáků k matematice (fyzice, informatice)
- Kompetence k učení podle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia (základní školy) a její rozvíjení ve výuce matematiky (fyziky, informatiky, deskriptivní geometrie)
- Kompetence k řešení problémů podle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia a její rozvíjení ve výuce matematiky (fyziky, informatiky, deskriptivní geometrie)
- Rámcový vzdělávací program a jeho konkretizace ve školních vzdělávacích programech, příklady

Témata seminárních prací – pokrač.

- Autoevaluace školy
- Mezinárodní výzkumy výsledků vzdělávání, pozice a vývoj výsledků českých žáků
- Didaktické testy a jejich využití ve výuce (M, F, I, Dg), přínosy a rizika
- Didaktické hry ve výuce (M, F, I, Dg)
- Projektové vyučování – příklad, přínosy a omezení
- Skupinové vyučování (v M, F, I, Dg)
- Kvantitativní a kvalitativní hodnocení žáků na střední škole
- Nadaný žák (v M, F, I, Dg), možnosti podpory a rozvíjení jeho nadání v rámci školy
- Aktivizující metody výuky (v M, F, I, Dg) – volba konkrétní metody

Osnova seminární práce

(uvedený rozsah jednotlivých bodů je orientační)

- Úvod: zdůvodnění volby tématu, cíl práce (resp. otázka, na niž se v práci hledá odpověď) – ½ str.
- Přehled problematiky ve vztahu k cíli práce – na základě pramenů, s citacemi (2 str.)
- Vyvození odpovědi ve vztahu k cíli – analýza, kritická reflexe, vlastní názor či zkušenost) (2 str.)
- Shrnutí, závěr – ½ str.
- Seznam použitých pramenů (úplné citace, u internetových zdrojů uvádět datum stažení, používat jen hodnověrné, primární prameny)

Obsah vzdělávání

= věcná náplň, jejímž prostřednictvím se ve vzdělávacím procesu realizují vzdělávací cíle; **obsah komunikace ve vzdělávacím procesu**

Obsahem vzdělávání jsou:

- vědecké poznatky, fakta, informace, poučky (do výsledků vzdělávání se promítají jako vědomosti)
- činnosti, operace, praktické aktivity, metody, procesy vědecké, technické, umělecké (do výsledků vzdělávání se promítají jako dovednosti – kognitivní, psychomotorické)
- složité poznávací procesy, operace (postupným rozvíjením prostřednictvím vzdělávání se z nich stávají schopnosti, resp. složité kognitivní dovednosti)
- společenské normy a hodnoty (do výsledků vzdělávání a výchovy se promítají jako postoje, zájmy, individuální hodnoty a hodnotové orientace)

Pozn.:

Schopnosti: vlastnosti osobnosti – disponují člověka k určitému typu chování a prožívání. Jejich základem jsou vrozené vlohy, ty se rozvíjejí v průběhu života člověka, zvl. také v procesu vzdělávání. Projevují se jako dispozice k plnění určitých typů úloh; jsou tedy obecné - v tom smyslu, že se projevují v širším okruhu úkolových situací.

Dovednosti jsou ve srovnání s nimi specifické – projevují se jako dispozice k plnění specifických úloh.

Terminologie: Obsah vzdělání x obsah vzdělávání

Vzdělání = stav; věcný obsah osvojený jedincem v určité fázi vzdělávacího procesu.

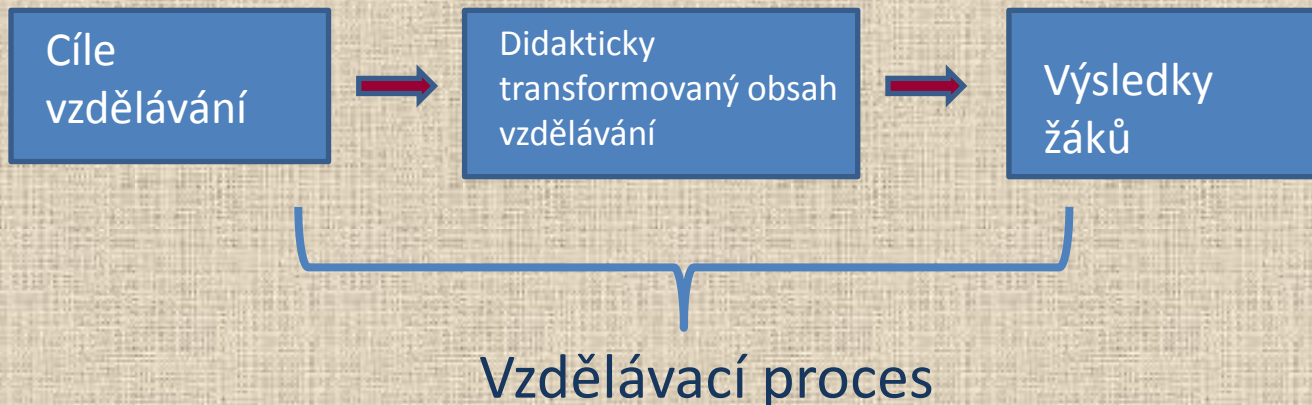
Obsah vzdělání = souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů, zájmů a hodnot, které si jedinec osvojil prostřednictvím vzdělávacího procesu.

V dalším se budeme zabývat především obsahem vzdělávání, tj. obsahem komunikovaným v procesu vzdělávání.

Obsah vzdělávání

Problematika obsahu vzdělávání obsahuje základní otázku:

Jaké obsahy mají vstoupit do vzdělávacího procesu, aby bylo dosaženo cílů vzdělávání (u daných žáků, v daných podmínkách)?

Jak vzniká obsah, který je zprostředkován žákům ve výuce

- 1. krok - odpověď na otázku „Čemu vyučovat?“:
Výběr vzdělávacího obsahu z „pokladnice lidského vědění, hodnot a zkušenosti“.
- 2. krok - odpověď na otázku „Jak vybrané obsahy uzpůsobit pro výuku?“:
Didaktická transformace (didaktické zprostředkování učiva) - ztvárnění vybraného obsahu do podoby, v níž může být zprostředkován žákům ve výuce → **učivo**.

1. krok: Výběr obsahů vzdělávání

Vědecké poznání a umělecké poznání, systém idejí a hodnot, sociální zkušenost a vzorce chování, kulturní tradice společnosti

Podmínky
vzdělávání

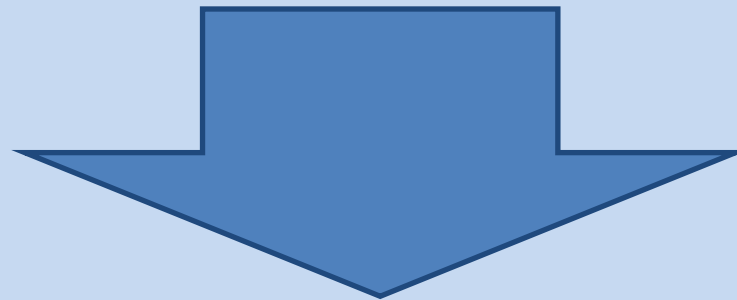
Společenské
funkce a cíle
vzdělávání

Obsah vzdělávání

2. krok: Didaktická transformace

Vybraný obsah vzdělávání

Konkrétní podmínky vzdělávání (mj. žák – jeho vzdělávací potřeby a možnosti)

Konkretizované cíle vzdělávání

Učivo

Učivo

Učivo (syn.: učební látka) = věcný obsah výuky; to, co si má žák osvojit učením, tj. vědomosti a dovednosti (intelektové a psychomotorické), schopnosti, postoje a hodnoty.

Učivo vzniká didaktickou transformací vybraných obsahů obvykle na dvou úrovních:

- Na úrovni **oborové didaktiky** (např. didaktiky matematiky, didaktiky fyziky) – vybrané obsahy se přetvářejí, zjednodušují, elementarizují, rekonstruují se zachováním vědecké správnosti (!) tak, aby splňovaly dva parametry:
 - Žáci (podle věku, studijního zaměření, speciálních vzdělávacích potřeb apod.) jim mohou (mají potenciál) porozumět a osvojit si je
 - Transformované vzdělávací obsahy jsou prostředkem k dosažení vzdělávacích cílů (např. cílů a klíčových kompetencí podle RVP)Takto didakticky zpracované učivo bývá prezentováno v učebních materiálech, učebnicích, metodických příručkách, v článcích v oborově didaktických časopisech, na internetových portálech apod.
- Na úrovni **učitele**, především v rámci jeho přípravy na výuku; učitel učivo dotváří pro konkrétní žáky a konkrétní podmínky své výuky.

Hranice mezi těmito úrovněmi není ostrá; někdy učitel zpracovává učivo v obou krocích - od vědeckého obsahu k výběru vzdělávacího obsahu a jeho didaktické transformaci až po použití při konkrétní výuce, jindy učitel cele využije didaktické zpracování učiva např. v učebnicích.

Příklady zdrojů, v nich lze najít didakticky zpracované vzdělávací obsahy

- Oborově didaktické časopisy:
 - Matematika, fyzika, informatika
<http://www.mfi.upol.cz/index.php/mfi/index>
 - Školská fyzika
<http://sf.zcu.cz/cs/clanek/1-aktualni-cislo>
 - Učitel matematiky
<http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=19&PolozkaID=-1&ClanekID=25>
- Internetové portály - například:
Fyzweb <http://fyzweb.cz/novinky/>
Mnoho dalších užitečných odkazů je na webu katedry didaktiky matematiky MFF UK
<http://www.karlin.mff.cuni.cz/katedry/kdm/odkazy.htm>
Metodický portál www.rvp.cz
- Osobní stránky učitelů
 - Příklad: <http://www.vascak.cz/>
- Sborníky z konferencí – například:
Veletrh nápadů učitelů fyziky

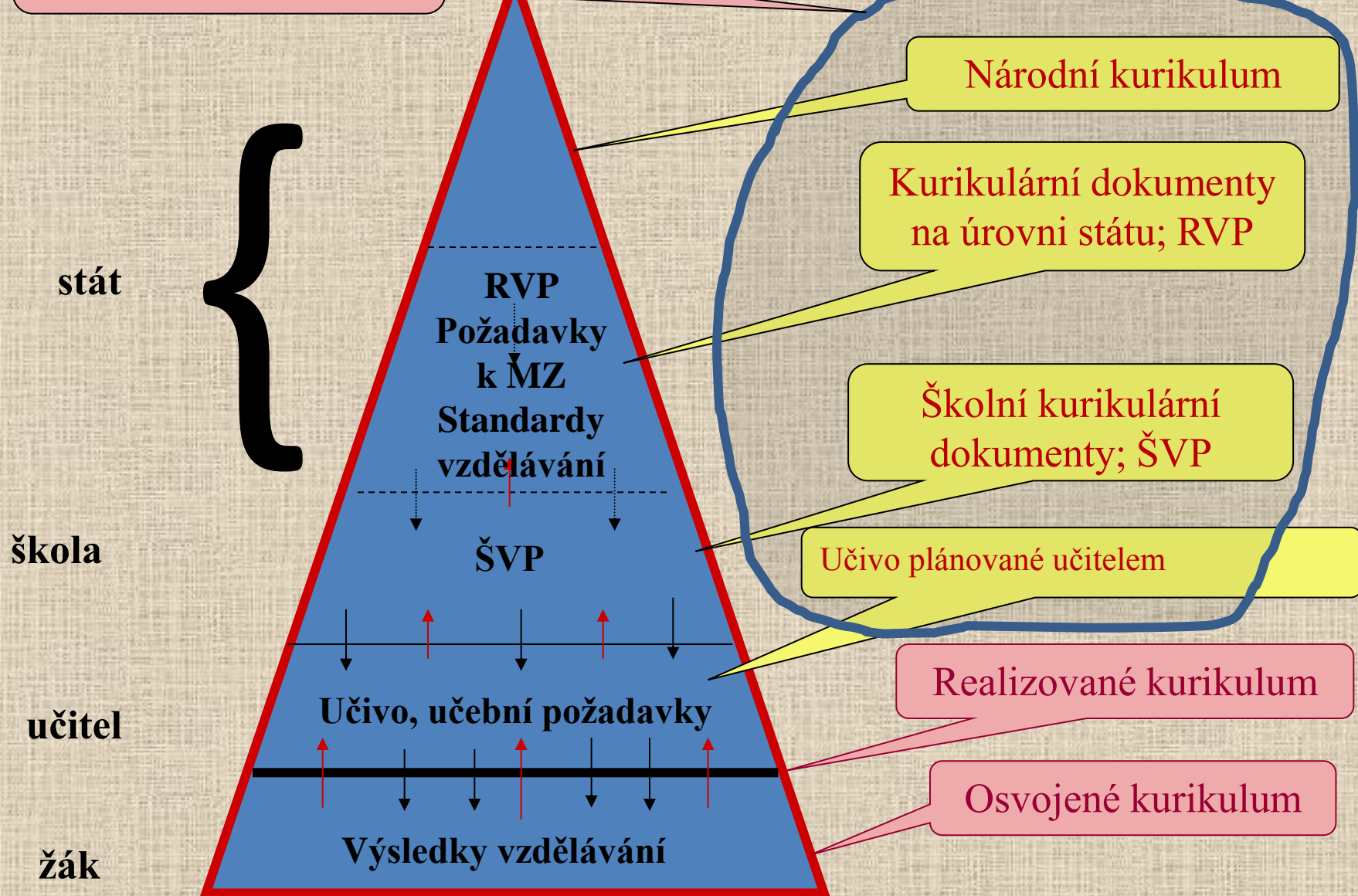
Kurikulum

Tento pojem se často vyskytuje v pedagogických teoretických i praktických textech. Jeho chápání nebývá vždy jasné, zpravidla však má tento pojem **souvislost se vzdělávacím obsahem**. Lze najít řadu vymezení, od velmi širokého po velmi úzké – např.:

- Kurikulum = cíle vzdělávání + vzdělávací obsah + organizace výuky, metody a prostředky, atd.
- Kurikulum = cíle + obsah vzdělávání
- Kurikulum = obsah vzdělávání
- Kurikulum = učivo
- Často se používá pro označení uceleného projektu/programu vzdělávání popsaného ve vzdělávacím dokumentu nebo souboru dokumentů (národní kurikulum, školní kurikulum,...); někdy se jako kurikulum označuje samotný tento dokument (soubor dokumentů).

Plánované (zamýšlené) kurikulum

Úrovně kurikula:

Národní kurikulum

Kurikulární dokumenty na úrovni státu; RVP

Školní kurikulární dokumenty; ŠVP

Učivo plánované učitelem

Realizované kurikulum

Osvojené kurikulum

stát

škola

učitel

žák

RVP
Požadavky
k MZ
Standardy
vzdělávání

ŠVP

Učivo, učební požadavky

Výsledky vzdělávání

Kurikulum zamýšlené, realizované a dosažené

- **Plánované (zamýšlené) kurikulum** – to, co je plánováno na úrovni státu (národní kurikulum, RVP), školy (ŠVP), konkrétního učitele
 - **Realizované kurikulum** – to, co je skutečně realizováno konkrétními učiteli v konkrétních školách a třídách
 - **Dosažené (osvojené) kurikulum** – skutečné výsledky osvojené žáky na základě toho, co bylo plánováno a realizováno (znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty)
-
- Kromě těchto forem kurikula, které jsou vytvářeny vědomě, explicitně, působí ve vzdělávacím procesu tzv. **skryté kurikulum** – to, co na žáka působí, ovlivňuje jeho učení a výsledky mimo plánované kurikulum, mimo vědomou a záměrnou činnost učitele a školy.

Materiální a formální vzdělávání

Jsou to dva **polární pohledy na povahu a roli vzdělávacího obsahu**:

Materiální vzdělávání:

- Zdůrazňuje vzdělávací obsah, učivo a jeho osvojení jako **cíl sám o sobě**.
- Na žáka, jeho osobnost, individualitu, zájmy, motivaci se příliš nebere zřetel, důležité jsou objektivní poznatky a jejich osvojení žákem.
- Vede postupně k zahlcování učiva poznatky - tzv. encyklopedismus.
- Podceňuje se didaktická transformace vzdělávacího obsahu, je tendence ztotožňovat logiku vyučovacího předmětu s logikou vědního oboru; někdy se tento přístup označuje za vědecký objektivismus nebo scientismus.
- Materiální vzdělávání nejvíce zakotvilo v přírodovědných předmětech; i dnes se s ním můžeme setkat.

Formální vzdělávání:

- Považuje vzdělávací obsah za **pouhý prostředek** k osvojení toho, co je „nad tím“: rozvíjení různých stránek osobnosti žáka, především představivosti a forem myšlení, ale i ostatních kognitivních funkcí, rovněž estetické a etické stránky.
- Krajní formalismus vede k planému verbalismu a osvojování abstraktních schémat, bez vazby k reálnému poznatkovému základu.